

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Гандера Руслан Григорович

*аспірант кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та кримінального права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Вже понад два роки рф веде жорстоку збройну агресію проти України, що супроводжується вчиненням воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Внаслідок бойових дій руйнуються інфраструктура та зменшується соціально-гуманітарний потенціал держави, що веде до значних економічних та соціальних проблем, які потребуватимуть тривалого відновлення.

Масштабність вказаних наслідків викликана, у тому числі, й чисельними проявами співпраці з ворогом та створеними окупаційними органами влади та владними структурами рф на тимчасово окупованих територіях України, кінцевою метою діяльності яких є знищення суспільної єдності та ослаблення інтересів України, а також проведенням інформаційних операцій та поширенням деструктивної пропаганди для розпалення ворожнечі та провокації конфліктів всередині держави¹.

Політика у сфері державної безпеки полягає у протидії таким загрозам, у зв'язку із чим, активізувалась діяльність органів кримінальної юстиції, у тому числі й судів першої інстанції, що призвело до збільшення кількості розглянутих ними у 2023 р. справ про колабораційну діяльність майже у 3 рази, якщо порівнювати з 2022 роком².

Кримінально-правовий аналіз складу правопорушення колабораційної діяльності здійснювався у працях багатьох вітчизняних дослідників. Особливо у науковців-теоретиків виникає цікавість у частині кваліфікації об'єктивної сторони.

Кузьменко О. В. зазначає, що у колабораційній діяльності соціальні мережі використовуються для вербування населення з метою приєднання до

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року "Про Стратегію забезпечення державної безпеки": Указ Президента України від 16 лютого 2022 року. № 56. Отримано з https://www.president.gov.ua/storage/j-files/storage/00/40/30/6f76b8df9d0716da74bb4ac6a900d483_1494864914.pdf

² Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (2023). Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (2023). Отримано з https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023

незаконних військових формувань. Головною метою їх використання є встановлення безпосереднього зв'язку з окремою особою³.

На думку Мисливого В. А. та Грачової О. Ю., у сучасних умовах для поширення кримінально-протиправних заперечень та закликів щодо збройної агресії проти України або окупації її частини використовують цифрові технології. Це може стосуватися як конкретних адресатів, так і невизначеної кількості користувачів соціальних мереж. Такі дії виявляються через публічні розмови, агітацію, дописи, фотографії, відеозображення та комп'ютерну графіку, створені за допомогою сучасних технологій⁴.

Кримінально-правова політика протидії колабораційній діяльності вимагає детального аналізу практики правозастосування одностайності у кваліфікації та удосконалення законодавчої конструкції норми ст. 111-1 КК України.

На основі публічних даних ЄДРСР встановлено, що за період з січня по березень 2024 року, судами першої інстанції розглянуто з постановленням вироку, 185 проваджень за ст. 111-1 КК України. У 29 (16%) з них, засудженими особами у процесі виконання об'єктивної сторони були використані соціальні мережі, з них:

- 24 вироки (83%) стосуються публічних висловлювань проти збройного нападу на Україну, а також закликів до підтримки дій та рішень країни-агресора, її військових формувань або до співпраці з окупантами (ч. 1 ст. 111-1 КК);

- 2 вироки (7%) постановлені з приводу участі у незаконному референдумі про відокремлення Херсонської області від України та її приєднання до рф, як її суб'єкта, а також публічної агітації щодо організації таких нелегальних виборів та референдуму на окупованій частині України (ч. 5 ст. 111-1 КК);

- 2 вироки (7%) стосуються допомоги нелегітимним військовим угрупованням у проведенні бойових дій проти ЗСУ, що були створені на тимчасово окупованій території України (ч. 7 ст. 111-1 КК);

- 1 вирок (3%) стосується надсилання коштів нелегітимним військовим угрупованням, створеним на тимчасово окупованій території України (ч. 4 ст. 111-1 КК).

Найпопулярнішими соціальними мережами під час війни в Україні є "Telegram", "YouTube", "TikTok" та "Facebook". Інші мережі, які є популярними у рф, такі як: "Однокласники" та "ВКонтакте" на даний момент є заборонені в Україні з огляду на те, що вони використовуються для

³ Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 336-339. Отримано з <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.60>

⁴ Мисливський В.А., Грачова О.Ю. Колабораційна діяльність та шпигунство: критерії розмежування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12, 2022. С. 370-374. Отримано з http://lsej.org.ua/12_2022/87.pdf

поширення пропаганди, збору персональних даних, а також для вербування агентів⁵.

Згідно з дослідженими матеріалами можна встановити, що колаборанти використовували:

– "Однокласники" та "ВКонтакте" – у 86% випадків. Потрібно наголосити, що у зв'язку із забороною цих соціальних мереж на території України, доступ до них можна отримати тільки використовуючи додаткове програмне забезпечення VPN, що приховує онлайн-трафік споживача.

– "Telegram" – 10%. Наразі дана соціальна мережа найпопулярніша серед українців, як джерело інформації та новин, хоча її створено вихідцями із рф. Враховуючи це, не можна впевнитись у її анонімності та у тому, що ключі шифрування трафіку не отримали силові структури окупантів для використання у своїх цілях.

– "TikTok" – 3%. На сьогодні аудиторія цієї соціальної платформи налічує понад 1 мільярд активних користувачів, а її алгоритми сприяють швидкому поширенню інформації у вигляді фото та відеоматеріалів серед користувачів.

Контент, що використовувався засудженими особами у 38% випадках додавався на сторінку соціальної мережі вперше, у 52% випадків – це було вподобання та поширення на своїй сторінці дописів чи фото, відеоматеріалів із чужих сторінок. Решту випадків (10%) становлять вирок, де обвинувачення були здійснені на підставі тільки коментарів до дописів на чужих сторінках (вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 23.01.2024 р. у справі № 211/490/24, вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 24.01.2024 р. у справі № 214/583/24, вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 5.03.2024 р. у справі № 214/2035/24)⁶.

Стосовно виду інформації, що використовувалась засудженими, можна виділити, що найбільшу частку становлять фото та зображення із текстом – 40% та 36% відповідно. Для прикладу, це були зображення символіки збройних сил рф, фото невідомих осіб із зображення президента рф та заклик про надання допомоги у денацифікації, зображення прапора рф, а також герба СРСР разом з серпом і молотом. Відеоматеріали становлять решту 24%. Сюди входять, і записані власноруч відеозвернення про заперечення здійснення збройної агресії рф, відеофайли із закликами до

⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)": Указ Президента України від 15.05.2017 року. № 133. Отримано з https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/40/30/6f76b8df9d0716da74bb4a6ba900d483_1494864914.pdf

⁶ Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 23.01.2024 р. у справі № 211/490/24. Отримано з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116488432>. Вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 24.01.2024 р. у справі № 214/583/24. Отримано з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116522395>. Вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 5.03.2024 р. у справі № 214/2035/24. Отримано з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117427170>

прийняття участі у незаконних референдумах на окупованих територіях України.

Два вирокі винесені за допомогу у проведенні бойових дій проти ЗСУ нелегітимним військовим угрупованням країни-агресора, що проявлялась у передачі відомостей про місцеперебування та переміщення військової техніки ЗСУ, результати ракетних обстрілів міста проживання засуджених та надсилання графічного зображення із зазначеними на ньому GPS координатами місць дислокації військовослужбовців ЗСУ через соціальні мережі (вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 27.02.2024 р. у справі № 175/2879/24, вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 5.03.2024 р. у справі № 235/2635/23)⁷.

Один вирок стосується передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням. У створеному невідомими особами "Telegram" каналі опубліковано допис про збір матеріальних ресурсів підрозділам збройних формувань держави-агресора. У дописі також було прикріплено криптовалютний гаманець, для здійснення такого збору, що і зробив засуджений (вирок Деснянського районного суду м. Києва від 24.01.2024 р. у справі № 405/7133/23)⁸.

Враховуючи вище наведене, можна зробити висновок, що виконання різних форм об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, є "технічно" можливим завдяки використанню винними суб'єктами можливостей мережі Інтернет. Сучасна практика актуалізує потреби протидії колабораціонізму не тільки через удосконалення кримінально-правового механізму, але й шляхом проведення відповідних кримінологічних та криміналістичних наукових пошуків.

⁷ Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 27.02.2024 р. у справі № 175/2879/24. Отримано з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117260997>. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 5.03.2024 р. у справі № 235/2635/23. Отримано з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117420362>

⁸ Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 24.01.2024 р. у справі № 405/7133/23. Отримано з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116528976>